

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ДЕСТРУКТИВНОЇ ГРУПИ НА ОСОБИСТІТЬ

Досліджується феномен маніпуляції індивідуальною та масовою свідомістю на основі аналізу особливостей впливу на особистість деструктивних груп. Аналізується формування індивідуального та групового досвіду як елементів механізму залежності особистості від групових процесів.

Сучасна людина перебуває в полі впливу на індивідуальну та масову свідомість. Ці процеси є важливими чинниками розвитку сучасної цивілізації. У ХХ – ХХІ століттях за умов розвитку технологій маніпуляції індивідуальною та масовою свідомістю з'явилися такі явища, як інформаційна війна та інформаційний тероризм.

Проблемами інформаційних війн займаються В.А. Щербак, М.О. Попов, А.Г. Лук'янець, С.О. Печоров, А.В. Тимченко, О.А. Порхну, А.О. Рось, І.В. Замаруєва, В.Л. Петров та ін. Принципи маніпулятивного впливу досліджують О.В. Вознюк, С.Г. Кара-Мурза, Є.І. Головаха, Н.В. Паніна, Е.Л. Доценко, Р. Чалдіні та ін., а вплив деструктивних груп – В.В. Целікова, С. Хассен, Є.М. Волков та ін.

Мета статті – дослідження особливостей маніпуляції індивідуальною та масовою свідомістю в межах так званих деструктивних груп.

За умови соціально-економічної кризи, значного падіння життєвого рівня, втрати віри в здатність владних структур вивести країну із кризи, знайти соціальну базу, яка сліпо кориться екстремістським закликам спрямувати людей на задалегідь безглузді й навіть абсурдні дії зовсім неважко [1].

До найпоширеніших методів, які використовують екстремісти належать: терористичної акції, розпалювання конфліктів, провокації та ін.

Щоб досягти певних цілей лідери створюють свої організації, групи (релігійні, військово-патріотичні, молодіжні та ін.). І не завжди ці організації, групи дійсно відстоюють інтереси та потреби своїх членів.

Психологи, педагоги, політики вже давно відкрили феномен групового впливу як могутнього фактору регулятора поведінки та діяльності особистості.

Але цей вплив може носити не тільки конструктивний, позитивний характер, але й бути деструктивним, негативним по відношенню до особистості [2]. Отже, темою цієї статті є визначення ознак деструктивної групи, вивчення умов, при яких у групі можуть початися деструктивні процеси.

Особистість у групі переживає та проживає не тільки свій індивідуальний, але й груповий "досвід". А це може призвести до сильної залежності особистості від групових процесів. Що в свою чергу може стимулювати формування групового тиску у формі безконфліктного прийняття учасником групи думок, ідей, цінностей групи (так зване групове навіювання). В цьому випадку лідер групи починає набувати харизматичного характеру, стає диктатором, незаперечним авторитетом. Система прийняття рішень здійснюється лідером та його найближчими помічниками і повинна сприйматись іншими членами групи беззастережно [3].

Прикладом такої групи та її функціонування може бути ситуація, яка виникла у 80-ті роки ХХ ст. (м. Житомир, 30Ш № 19). Опишемо цю ситуацію.

У школі був створений спеціалізований клас із старшокласників-футболістів. Він знаходився у стані "деструктивної групи". Перебування в групі (футбольній команді) сприймалося учнями як безальтернативний спосіб життя особистості: старшокласники були переконані, що поза групою (командою) вони будуть як "риба без води", тобто поза групою вони нормально існувати не можуть (ні психічно, ні навіть фізично). Для них школа стала ділитися на "Ми" та "Вони". Неформальний лідер – капітан команди – одержав можливість контролювати свідомість членів групи, тобто маніпулювати свідомістю групи. Головним моральним пріоритетом став принцип однаковості, єдності в групі. Всі сили працювали на те, щоб тримати її членів разом. Це стало мірою бажання членів групи – триматись разом, залишатись разом як група, належати групі. Результатом такої діяльності стало те, що група повністю вийшла з-під контролю адміністрації школи, почала сама встановлювати порядки на уроках та перервах. Учителі стали приходити в цю групу зі страхом.

Історія ця закінчилася тим, що новий класний керівник зміг перевести групу із деструктивного стану в конструктивний. Він запропонував свій алгоритм вирішення проблеми та успішно його реалізував. По-перше, старостою класу він призначив неформального лідера класу – капітана команди. Тим самим він зменшив деструктивний вплив лідера, який тепер, хоча і формально, але повинен був підтримувати класного керівника та адміністрацію школи. По-друге, він виділив із членів групи тих, хто здатен був негативно віднестись до ідеї маніпулювання, мав стійкі гуманістичні цінності. З них був створений актив класу, на який міг розраховувати класний керівник. По-третє, вдалося створити певну "критичну масу" активу класу, який і переборов сам, своїми силами, деструктивні тенденції групи.

Можна зробити певні висновки щодо особливостей деструктивної групи:

- Деструктивізм групи полягає не в її ідеях, меті, а в способі групового впливу на членів групи, в тому, що група робить по відношенню до особистості.
- Зворотний зв'язок односторонній, однонаправлений. Група в особі її лідера впливає на особистість, зворотний вплив відсутній.
- Особистості не розпізнають, не сприймають маніпуляцію з боку лідера і тому не чинять опору, перетворюються на маріонеток.

- Формується завищена оцінка влади (сили) групи, впевненість в істинності групової моралі.
- З'являються групові стереотипи (поведінка, стиль життя, зовнішні атрибути), які заохочуються групою.
- Культивується насилля (тиск групи) для підтримання групової однорідності.

Усі ці особливості надають можливість лідерам групи приймати ризиковані, "дикі", нереалістичні рішення: наприклад, отруєння людей в токійському метро ("Аум Сенрікьо"), заклик до смерті ("Біле Братство") та ін. [4].

Висновки:

1. Груповий вплив – сильний регулятор поведінки і діяльності людини. Вплив групи на особистість може носити не тільки позитивний, але й негативний характер, може бути не тільки конструктивним, але й деструктивним. Деструктивний вплив залежить від способу групового впливу на членів групи.

2. Ознаки деструктивності в групі: односторонній, однонаправлений зворотній зв'язок: від лідера до членів групи, а не навпаки; члени групи не усвідомлюють, що ними маніпулюють, безконфліктно приймають рішення директивного лідера, який для них стає харизматичною постаттю; визначається пріоритет групової думки над думками окремих особистостей; низький рівень соціалізації; для лідера основним є не формування соціальних навичок у членів групи, а контроль за їх свідомістю; учасники організації (групи) схильні не виявляти особисті думки, відмовляться від власних шляхів рішення заради можливості "належати" групі.

3. Лідер групи має небезпеку перейти межу між конструктивним та деструктивним впливом групи на особистість, тому що, з одного боку, сильний вплив на групу дає лідеру значні переваги та вигоди, з іншого боку, значна кількість людей типу "масової людини" схильна до перекладання відповідальності на інших, на лідерів.

4. Важливим засобом створення конструктивної організації (групи) є ціннісно-мотиваційна система лідера, його відношення до проблеми маніпулювання іншим людом як негативного явища. Заперечення використання вини та страху як засобів маніпулювання членами групи. Забезпечення зворотного зв'язку з групою.

Все викладене вище потребує подальшого експериментального дослідження.

1. Лазоренко О.В., Лазоренко О.О. Теорія політології. Навч. пос. – Київ: Вища школа, 1996. – 179 с.
2. Целикова В.В. Групповое мышление как механизм влияния на личность в деструктивном культе // Журнал практического психолога. – М.: Фолиум, 1997. – №7. – С. 98-101.
3. Целикова В.В. Психологический механизм влияния на личность в культе // Журнал практического психолога. – М.: Фолиум, 1996. – №5. – С. 71-75.
4. Хайек Ф.А. Дорога к рабству // Вопросы философии. – 1990. – №10. – С. 12.

Матеріал надійшов до редакції 11.09.2004 р.

Вирковский А.П. Особенности влияния деструктивной группы на личность.

Исследуется феномен манипуляции индивидуальным и массовым сознанием на основе анализа особенностей влияния на личность деструктивных групп. Анализируются процессы формирования индивидуального и группового опыта как элементов механизма зависимости личности от групповых процессов.

Virkovsky A.P. The Peculiarities of the Influence of the Destructive Group on a Personality.

The phenomenon of manipulation of individual and mass consciousness on the basis of the analysis of the peculiarities of the influence of destructive groups on a personality is researched. The processes of the formation of individual and group experience as the elements of the mechanism of personality dependence on group processes are analyzed.